

Vaalimenestys ja hallituksen muodostaminen Länsi-Euroopassa 1945–1999

MIKKO MATTILA
TAPIO RAUNIO

ABSTRACT
Electoral Success and
Government Forma-
tion in West Europe

Government formation is guided by principles such as majority, plurality and electoral gain. According to the principle of electoral gain parties that increase their share of seats in elections should form the government, with parties that lose seats joining the opposition. We analyse the fulfilment of this principle in fifteen West European countries with multiparty coalition governments between 1945 and 1999. With the exception of the largest party, electoral performance is a rather poor predictor of a party's chances of getting into the government. The results show interesting variation between the countries, with the loss of seats increasing the probability of entering the government in Austria, Germany, Spain and Italy. High electoral volatility is positively related to the fulfilment of the electoral gain principle, but there was no association between party system fragmentation or aggregation and the fulfilment of the principle. Prime ministers are more likely to come from parties that are big winners, but winning does not explain the probability of becoming a coalition partner. If a party wants to be a coalition partner it is more important to avoid losing seats than to be an actual winner.

Hallituksen muodostaminen parlamentaarisisissa järjestelmissä etenee kolmivaiheisesti. Ensinnä vaalit määrittävät puolueiden voimasuhteet parlamentissa. Tämän jälkeen puolueet aloittavat hallitustunnustelijan – joka yleensä on tuleva pääministeri – johdolla neuvottelut hallituksen kokoonpanosta ja salkkujen jaosta. Lopulta hallituksen on maasta riippuen saatava parlamentin luottamus ennen toimikautensa alkua.

Tutkijat ovat keskittyneet ensisijaisesti prosessin toiseen vaiheeseen eli hallitusneuvotteluihin ja niiden tuloksena syntyneiden hallitustyyppien selittämiseen (ks. esim. Pridham 1986; Laver ja Schofield 1990; Strøm 1990; Bergman 1993; Schofield 1993; Laver ja Shepsle 1996; Warwick 1996). Samalla ensimmäisen vaiheen eli vaalituloksen ja hallituksen kokoonpanon suhde on jäänyt selkeästi vähemmälle huomiolle (ks. kuitenkin Mattila ja Rau-

nio 2002). Vaikka useimmissa hallituksen muodostamista käsittelevissä teoreettisissa malleissa ja empiirisissä tutkimuksissa oletetaan puolueiden voimasuhteiden vaikuttavan hallituksen puoluepoliittiseen koostumukseen, eivät tutkijat ole toistaiseksi analysoineet vaalituloksen merkitystä sen yksityiskohtaisemmin. Esimerkiksi Warwick (1996, 471) arvioi tutkijoiden olevan kiinnostuneita hallitusneuvotteluista ja koalitioiden koostumuksesta nimenomaan siksi, että ”vaalituloksen ja hallituksen muodostamisen suhde on niin epäsuora. Mikäli yksi puolue ei voita enemmistöä paikoista – kuten ei juuri tapahdu läntisessä Euroopassa – hallitukset syntyvät puolueiden välisten neuvottelujen tuloksena, joissa vaalitulos määrittää vain alustavat neuvotteluasetelmat”.

Vaaleilla on siis toki merkitystä, mutta niiden pohjalta ei voida suoraan päätellä hallituksen

kokoonpanoa. Laver ja Shepsle (1996, 29) toteavat hallituksen muodostamisesta parlamentaarisisa järjestelmissä: ”hallituksen kokoonpanon vaihtuminen heijastaa voimasuhteiden muuttumista parlamentissa. Äänestäjillä on vaalien kautta edes jonkinlainen mahdollisuus vaikuttaa siihen miten maata johdetaan”. Vaalit ovat täten, Euroopassa verraten harvinaisia kansanäänestyksiä lukuun ottamatta, kansalaisten ensisijainen vaikutuskanava parlamentaarisisissa demokratioissa. Kun vielä muistetaan, että äänestämisen ”ensisijaisena motiivina on päätöksentekoon vaikuttaminen” (Franklin 1996, 231), olisi poliittisesti uskaliaista olla huomioimatta puolueiden voimasuhteiden muutoksia hallituksia muodostettaessa. Äänestäjien mielipiteiden väheksyminen – ainakin useamman vaalin jälkeen toistettuna – johtaisi todennäköisesti kansalaisten lisääntyvään epäluottamukseen poliittista järjestelmää ja varsinkin sen perinteisiä valtapuolueita kohtaan. Tästä johtuen on tärkeää analysoida, missä määrin hallituksen muodostaminen heijastelee vaalitulosta.

Artikkeli rakentuu seuraavasti. Seuraavan osan teoreettisessa keskustelussa pohditaan vaalituloksen ja hallituksen muodostamisen välisen suhteen eri ulottuvuuksia. Sen jälkeen kuvataan hallituksen muodostamisen keskeiset vaiheet tutkimuksen kohteina olevissa Länsi-Euroopan maissa. Neljännessä osassa esitellään aineisto, joka koostuu kaikista hallituksista ja parlamenteissa edustettuina olleista puolueista viidessätoista Länsi-Euroopan valtiossa vuosina 1945–1999 (Alankomaat, Belgia, Espanja, Irlanti, Islanti, Italia, Itävalta, Luxemburg, Norja, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi ja Tanska). Empiirinen analyysi on artikkelin viidennessä ja kuudennessa osassa. Artikkelin lopuksi kerrataan keskeiset tulokset ja keskustellaan lyhyesti niiden merkityksestä käytännön politiikan kannalta.

Tulisiko vaalimenestyksen vaikuttaa hallituksen kokoonpanoon?

Hallitusten muodostamisen ymmärtäminen edellyttää aina yksityiskohtaista paneutumista kyseisen maan poliittiseen tilanteeseen. Vaalien tuloksen ohella monet institutionaaliset ja puoluepoliittiset tekijät vaikuttavat hallituksen muodostamiseen (ks. Strøm ym. 1994; Warwick 1996; Paloheimo ja Wiberg 1997, 294–306). Puolueiden voimasuhteet parlamentissa ja niiden ideologiset profiilit

ovat luonnollisesti keskeisessä asemassa. Hallitusneuvottelujen johtava, tavanomaisesti eniten kansanedustajia saanut puolue, muodostaa todennäköisesti mieluiten koalition mahdollisimman samanmielisten puolueiden kanssa voidakseen hallita ilman suurempia kompromisseja. Tässä prosessissa hallitustunnustelijalla, hallituksen muodostamiseen tähtäävien neuvottelujen johtajalla, on paljon vaikutusvaltaa koalitiokomppaneiden valinnassa (Warwick 1996). Mediaanipuoluetta lähellä olevilla tai vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella keskustaan sijoittuvilla puolueilla on paremmat mahdollisuudet päästä hallitukseen kuin ideologisesti radikaaleilla puolueilla, varsinkin maissa, joissa yhdellä puolueella ei ole hallitsevaa asemaa (Laver ja Shepsle 1996; Warwick 1996; Müller ja Strøm 2000b, 562–563). Puolueet saattavat myös omasta tahdostaan jättäytyä hallituksen ulkopuolelle joko ideologisista syistä tai koska ne laskevat voivansa vaikuttaa hallituspolitiikkaan tehokkaammin oppositios-ta käsin (esimerkiksi vähemmistöhallitusten maissa Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa).

Perustuslain säädökset parlamentissa käytettävistä enemmistöistä vaikuttavat myös hallitusten muodostamiseen. Niissä valtioissa, joissa lainsäädännön hyväksyminen edellyttää määräenemmistöä on usein laajapohjaisempi hallitus kuin maissa, joissa tavanomainen päätössääntö on yksinkertainen enemmistö. Tietyissä monikulttuurisissa valtioissa, kuten useissa liittovaltioissa, on käytössä joko perustuslaillisia tai epävirallisia kiintiöitä väestöllisen tai maantieteellisen edustavuuden takaamiseksi. Valtionpäämiehillä voi myös olla valtaa hallituksen rakentumisen suhteen, kuten tutkimuskohteinamme olevista maista Ranskassa ja Suomessa. Lisäksi tulee muistaa, että yleisten tekijöiden ohella hallitukset heijastavat aina kunkin valtion sen hetkistä tilaa. Kriisien tai sotien aikana turvaudutaan usein kansallisiin yhteisrintamahallituksiin, tietyt puolueet voidaan sulkea hallitusneuvottelujen ulkopuolelle ideologisista syistä (esimerkiksi kommunistiset puolueet Italiassa ja Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen tai äärioikeistolaiset puolueet) tai sitten puoluejohtajien välinen henkilö-kemia estää hallitusyhteistyön.

Mutta millaisten periaatteiden tulisi ohjata hallitusneuvotteluita? Seuraava teoreettinen keskustelu pohjautuu Isakssonin (1996; 1997; 1999; 2001) tutkimuksiin.¹ Esitetyt kolme periaatetta eivät ole pelkkiä teoreettisia hahmotelmia, vaan puolueet

ottavat ne huomioon hallituksia muodostaessaan, tosin painottaen eri periaatteita eri tavoin. *Enemmistöperiaate* on periaatteista selkeästi tärkein ainakin käytännön politiikan näkökulmasta. Periaatteen mukaan hallituksen muodostamista ohjaa tavoite rakentaa koalitio, jonka puolueilla on enemmistö parlamenttipaikoista. Parlamentarismi tarkoittaa yksinkertaistetusti sitä, että hallituksen tulee nauttia parlamentin luottamusta (Strøm 2000, 265; Laver ja Shepsle 1996, 3; Gallagher ym. 2001, 57). Hallitukset ovat riippuvaisia parlamentin tuesta, eivät kansan. Täten enemmistöperiaate on tärkein hallituksen muodostamista ohjaava periaate. Tähän perustuu myös ratkaisu käyttää puolueiden paikkaosuuksia eikä ääniosuuksia artikkelin empiirisessä analyysissä. *Suurimman puolueen periaatteen* mukaan eniten parlamenttipaikkoja voittaneen puolueen tulisi muodostaa uusi hallitus tai ainakin olla mukana hallituskoalitiassa. Tämä periaate myös toteutuu valtaosin, sillä hallitusneuvottelut käydään tavanomaisesti suurimman puolueen johdolla.

Vaalivoittajaperiaatteen mukaan puolestaan vaaleissa paikkaosuuttaan kasvattaneiden puolueiden tulisi muodostaa hallitus häviäjäpuolueiden päätyessä oppositioon. Vähemmän vaativa määritelmä on, että paikkaosuuksiaan kasvattavat puolueet pääsevät häviäjäpuolueita todennäköisemmin hallitukseen. Vaalivoittajaperiaate on tärkeä politiikan hyväksyttävyyden kannalta, sillä äänestäjien preferenssien huomioimatta jättäminen voi nakertaa kansalaisten luottamusta poliittiseen järjestelmään ja erityisesti puolueisiin. Seuraava esimerkki havainnollistaa vaalivoittajan periaatteen käytännön merkityksen. Puolueet A ja B voittavat kumpikin 25 prosenttia paikoista. Vaaleja ennen puolueella A oli 30 prosenttia paikoista kun taas puolueella B oli vain 20 prosenttia. Täten puolueen B tulisi vaalivoittajaperiaatteen mukaan olla vahvemmassa asemassa hallitusta muodostettaessa. Lisäksi aikaisemmista tutkimuksista tiedämme, etteivät enemmistöperiaate ja suurimman puolueen periaate selitä tyhjentävästi eri hallitusten syntymistä, ja näin ollen on tärkeää analysoida, missä määrin vaalitulokset vaikuttaa yksittäisten puolueiden todennäköisyyteen kuulua hallituskoalitioon.

1. Käyttämämme terminologia ja kriteerit poikkeavat jonkin verran Isakssonin vastaavista (ks. Isaksson 1999; 2001).

Vaalivoittajaperiaatteeseen liittyy kuitenkin ongelmia. Yleensä suurin puolue saa ensimmäisenä yrittää uuden hallituksen muodostamista melkein riippumatta siitä, miten se pärjää vaaleissa edeltäviin vaaleihin verrattuna. Samoista puolueista koostuva hallitus voi myös jatkaa vaikka se menettäisikin paikkoja ”mikäli hallituskumppanit ovat riittävän tyytyväisiä yhteistyöhönsä, eikä vaalien tulos ole liian kielteinen ja varsinkin mikäli hallituspuolueilla on edelleen enemmistö parlamentissa, voi hallitus hyvinkin päättää jatkaa samassa puoluepoliittisessa koostumuksessa” (Gallagher ym. 2001, 341). Vaalitappion kärsineen puolueen jatkamisen todennäköisyyttä hallituksessa lisää hallituspuolueiden laajalti tunnettu taipumus menettää kannatustaan edellisiin vaaleihin verrattuna. Rose ja Mackie (1983) osoittivat kahdeksantoista maan vertailussaan, että vuosien 1948 ja 1979 välillä 65 prosenttia hallituspuolueista menetti kannatustaan vaaleissa. Enemmistö hallituspuolueista jatkoi hallituksessa vaalitappiosta huolimatta. Koalitiohallitusten maissa onkin harvinaista, että kaikki hallituspuolueet siirtyisivät oppositioon vaalitappion seurauksena. Müller ja Strøm (2000b, 588–590) vahvistivat tutkimuksessaan tämän trendin: vain 33 prosenttia hallituksista ja 36 prosenttia hallituspuolueista lisäsivät kannatustaan vuosien 1945 ja 1999 välisenä aikana.

Vaalivoittajaperiaatteen toteutumista hankaloittaa myös häviöiden ja voittojen suhteellisuus. Onko mielekästä määrittää kynnyksiä, jonka ylittyään puolue on joko kärsinyt murskatappion vähäisen kannatuksen laskun asemesta tai saavuttanut merkittävän voiton pienen edistysaskeleen sijaan? Mikäli vastaus on kyllä, tulisiko murskatappioiden kärsineiden jättäytyä automaattisesti hallituksen ulkopuolelle ja reippaasti kannatustaan lisänneiden kuulua vastaavasti hallitukseen? Lopuksi on muistettava, että vaikka hallitus voi hyvinkin noudattaa kaikkia kolmea periaatetta (eli sillä on takanaan enemmistö kansanedustajista ja koalitiassa ovat mukana suurin puolue sekä kannatustaan kasvattaneet puolueet), voivat periaatteet myös olla ristiriidassa keskenään. Esimerkkinä voidaan kuvitella tilanne, jossa vaalivoittajilla on hallussaan vain vähemmistö parlamenttipaikoista ja näin potentiaalisesti enemmistöhallitukseen kuuluisi väistämättä myös ainakin yksi vaalitappion kärsinyt puolue.

Aikaisempi tutkimus hallituksen muodostamista ohjaavien periaatteiden toteutumisesta on

varsin niukkaa. Valtaosa julkaisuista on keskittynyt eri hallitustyyppien synnyn analysointiin, ei niihin tekijöihin, jotka selittävät yksittäisten puolueiden todennäköisyyttä kuulua hallitukseen. Warwick (1996) sisällytti puolueen koon muutoksen, siis sen paikkaosuuden kasvun tai pienentymisen parlamentissa vaaleja edeltäneeseen tilanteeseen verrattuna, muuttujiinsa selittäessään kuudentoista läntisen Euroopan maan hallitusten puoluepoliittista koostumusta vuosien 1945 ja 1990 välillä. Warwick osoitti, että paikkaosuuden kasvattaminen oli yksi monista tekijöistä, jotka lisäsivät puolueen todennäköisyyttä saada hallitustunnustelijan rooli. Vaalimenestyksellä oli kuitenkin vähemmän vaikutusta puolueen pääsyyn hallituskumppaniksi.

Isaksson on puolestaan tutkijoista ainoana keskittynyt vaalituloksen ja hallituksen muodostamisen väliseen suhteeseen. Ensin Isaksson (1996) analysoi 23 Suomen hallitusta vuosina 1922–1995, osoittaen että 57 prosenttia hallituksista sisälsi sekä vaaleissa voittaneita että hävinneitä puolueita. Seuraavaksi Isaksson (1997) tutki suhdetta Pohjoismaissa vuosina 1945–1995 puoluejärjestelmän ominaisuuksien näkökulmasta. Sen jälkeen hän laajensi analyysinsä kattamaan 239 hallitusta kahdeksassatoista Länsi-Euroopan maassa 1940-luvun lopulta 1990-luvun puoleen väliin (Isaksson 1999, 2001). Hallituksista 83 prosenttia noudatti suurimman puolueen periaatetta, 53 prosenttia sisälsi suurimman vaalivoiton saavuttaneen puolueen ja 37 prosenttia täytti niin enemmistöperiaatteen, suurimman puolueen periaatteen kuin vaalivoittajaperiaatteen kriteerit. Periaatteet toteutuivat heikoimmin Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa. Isakssonin mukaan puoluejärjestelmän ominaisuudet vaikuttivat periaatteen toteutumiseen: mitä vähemmän hajanainen puoluejärjestelmä on, sitä todennäköisemmin periaatteita noudatetaan hallituksia muodostettaessa. Hän jakoi hallitukset myös niiden ideologisen koostumuksen perusteella osoittaen, että vasemmistohallitukset noudattivat kaikkia kolmea periaatetta harvemmin kuin muut hallitukset. Sekä oikeistopuolueita että vasemmistopuolueita sisältäneet hallitukset täyttivät kriteerit kaikkein todennäköisimmin. Periaatteet toteutuivat parhaiten puoluejärjestelmissä, joissa on hallitsevassa eli dominoivassa asemassa oleva puolue ja alhainen hajanaisuus sekä polarisaatio tai konsensuaalisissa demokratioissa, joissa on perinteisesti muodostettu suuria laajapohjaisia enemmistohallituksia. Isaks-

sonin (2001) mukaan enemmistöperiaatteen toteutuminen lisää myös hallituksen ikää.

Hallitusten muodostaminen Länsi-Euroopassa

Taulukkoon 1 on koottu perustietoja tutkimuskohteina olevien viidentoista Länsi-Euroopan maan hallitusten muodostamiseen vaikuttavista keskeisistä tekijöistä ja puoluejärjestelmistä tutkimusajanjakson aikana eli vuosina 1945–1999.² Ranska lukuun ottamatta kaikissa valtioissa on käytössä suhteellinen vaalijärjestelmä. Ranska ja Suomi ovat ainoita maita, joissa valtionpäämies on säännöllisesti vaikuttanut hallituksen muodostamiseen. Molemmissa valtioissa presidentillä oli tutkimusjakson aikana niin perustuslakiin kuin poliittiseen todellisuuteen pohjautuva mahdollisuus ohjata hallitusneuvottelujen kulkua ja jopa tosiasiallisesti päättää hallituspuolueista.³ Luottamuslauseäänestys, eli menettely, jossa hallituksen on saatava parlamentin hyväksyntä ennen toimikautensa alkua, oli käytössä Espanjassa, Irlannissa, Italiassa, Luxemburgissa, Portugalissa, Saksassa sekä Belgiassa (vuoteen 1995 asti), Ruotsissa (vuodesta 1975 alkaen⁴) ja Suomessa (vuodesta 1995 alkaen). Alankomaissa, Islannissa, Itävallassa, Norjassa, Ranskassa ja Tanskassa ei ole vastaavaa äänestystä.

2. Müllerin ja Strømin (2000) toimittama teos tarjoaa yksityiskohtaisen analyysin hallituksen muodostamiseen ja koalitioiden toimintaan vaikuttavista tekijöistä kolmesatoista läntisen Euroopan maassa. Gallagher ym. (2001, 339–374) puolestaan sisältää erinomainen tiivistelmän aiheesta.

3. Kategorisointi valtionpäämiesten roolista perustuu Müllerin ja Strømin (2000) toimittamaan teokseen. Italiassa, Itävallassa ja Portugalissa valtionpäämies on erityistapauksissa vaikuttanut pääministerien ja hallituspuolueiden valintaan, kun taas Irlannissa ja Saksassa presidentti osallistui samoin erityistapauksissa ainoastaan pääministerin valintaan (ks. Müller ja Strøm 2000b, 566–567). Lisäksi Espanjassa kuningas on tietyissä tapauksissa osallistunut perustuslaillisten oikeuksiensa turvin hallituksen muodostamiseen. Suomen uuden perustuslain astuttua voimaan jää Ranska ainoaksi maaksi, jossa presidentti normaalin käytännön mukaan puuttuu hallituksen muodostamiseen.

4. Vuodesta 1975 alkaen pääministeriehdokas on tarvinut Riksdagin hyväksynnän. Pääministeriehdokas voi muodostaa hallituksen mikäli enemmistö parlamentin jäsenistä ei äänestä hänen nimitystään vastaan (Bergman 2000, 202).

Taulukko 1. Perustietoja hallituksen muodostamisesta ja puoluejärjestelmistä Länsi-Euroopassa, 1945–1999.

Maa	Valtionpäämies vaikuttaa hallituksen muodostamiseen	Luottamuslauseäänestys (päättöääntö)	Efektiivisten puolueiden määrä	Aggregaatioindeksi	Hallituspuolueiden määrä
Alankomaat	Ei	Ei	4,7	0,03	3,2
Belgia	Ei	1945–1995: Kyllä (yksinkertainen enemmistö) 1995–: Ei	5,0	0,05	3,2
Espanja	Ei	Kyllä (jäsenten enemmistö)	2,7	0,04	1,0
Irlanti	Ei	Kyllä (pääministerin saatava taakseen yksinkertainen enemmistö)	2,8	0,09	1,6
Islanti	Ei	Ei	3,7	0,08	2,3
Italia	Ei	Kyllä (pääministerin saatava taakseen yksinkertainen enemmistö)	4,0	0,05	2,9
Itävalta	Ei	Ei	2,7	0,14	1,9
Luxemburg	Ei	Kyllä (yksinkertainen enemmistö)	3,3	0,09	2,1
Norja	Ei	Ei	3,4	0,08	1,7
Portugali	Ei	Kyllä (yksinkertainen enemmistö)	3,2	0,09	1,9
Ranska	Kyllä	Ei	4,3	0,07	2,3
Saksa	Ei	Kyllä (liittokanslerin saatava taakseen jäsenten enemmistö)	2,6	0,13	2,1
Ruotsi	Ei	1945–1975: Ei 1975–: Kyllä (pääministeri voi muodostaa hallituksen, mikäli enemmistö jäsenistä ei äänestä häntä vastaan)	3,3	0,09	1,4
Suomi	Kyllä	1945–1995: Ei 1995–: Kyllä (yksinkertainen enemmistö)	5,1	0,04	3,5
Tanska	Ei	Ei	4,5	0,05	2,0

Lähteet: Valtionpäämiesten valta, luottamuslauseäänestys, efektiivisten puolueiden lukumäärä ja hallituspuolueiden määrä, Müller ja Strøm (2000b, 561–566).

Puoluejärjestelmän hajanaisuutta mitataan kahden indikaattorin avulla. Taulukon 1 neljännessä sarakkeessa on lueteltu viidentoista parlamentin alahuoneen ns. puolueiden efektiivinen lukumäärä vuosina 1945–1999 (Laakso ja Taagepera 1979). Hajanaisimmat puoluejärjestelmät olivat Suomessa ja Belgiassa, kun taas vähiten puolueita oli Saksassa, Itävallassa ja Irlannissa. Viidennessä sarakkeessa on puolestaan mitattu, miten paljon puoluejärjestelmää kuvastaa ns. dominoivan puolueen eli muita selkeästi suuremman puolueen olemassaolo. Mittarina on aggregaatio-indeksi, joka lasketaan jakamalla suurimman puolueen paikkaosuus parlamentissa edustettuina olevien puolueiden määrällä (Mayer 1980).

Vasemmisto-oikeisto-ulottuvuus on keskeinen puoluejärjestelmiä ohjaava jakolinja kaikissa viidessätoista maassa (Budge ym. 2001). Vasemiston ja oikeiston välisen suhteen poliittinen merkitys vaihtelee kuitenkin maittain. Useissa maissa vasemmistopuolueet eivät yksinkertaisesti suostu muodostamaan koalitioita tiettyjen oikeistopuolueiden kanssa ja päinvastoin. Jyrkimmin tämä vastakkainasettelu on näkynyt Norjassa, jossa puolueet ovat säännönmukaisesti tehneet julkisia koalitisituumuksia ennen vaaleja. Työväenpuolue on usein sanonut hallitsevansa yksin kieltäytyen muodostamasta koalitiota muiden puolueiden kanssa. Oikeistopuolueet ovat puolestaan sopineet muodostavansa hallituksen ilman työväenpuoluetta. Nämä ideologiset rajoitteet heijastuvat hallituspuolueiden lukumäärään, jotka on raportoitu Taulukon 1 viimeisessä sarakkeessa. Suomessa, Belgiassa ja Alankomaissa hallituksessa on keskimäärin ollut yli kolme puoluetta. Vähiten hallituspuolueita on vastaavasti ollut Espanjassa, Irlannissa, Itävallassa, Norjassa, Portugalissa ja Ruotsissa. Espanjan ja Norjan kaikki hallitukset sekä Ruotsin ja Tanskan lähes kaikki hallitukset ovat koostuneet joko pelkästään vasemmistopuolueista tai oikeistopuolueista.

Maakohtaisesti on myös suurta vaihtelua hallitusten lukumäärän suhteen ja hallitustyypeittäin tarkasteltuna (taulukko 2).⁵ Vuosina 1945–99 eniten hallituksia oli Italiassa (49) ja Suomessa (44),

vähiten puolestaan (1970-luvulla demokratisoituneet Espanja ja Portugali pois lukien) Luxemburgissa (16). Yhden puolueen enemmistöhallituksia oli eniten Irlannissa (27%), Espanjassa (25%) ja Norjassa (23%). Minimivoittajakoalitioita oli eniten Luxemburgissa (94%), Saksassa (67%), Islannissa (65%) ja Itävallassa (65%). Melkein puolet Suomen (46%), Alankomaiden (46%) ja Italian (45%) hallituksista oli ylisuuria koalitioita. Vastavasti selkeä enemmistö Tanskan (87%), Espanjan (75%), Ruotsin (73%) ja Norjan (65%) hallituksista on ollut joko yhden puolueen vähemmistöhallituksia tai vähemmistökoalitioita.

Skandinavian valtiot poikkeavat muista Länsi-Euroopan maista vähemmistöhallitusten yleisyydestä johtuen. Vähemmistöhallitusten suuren osuuden Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa on katsottu johtuvan ensisijaisesti hallituksen muodostamista ohjaavista perustuslain säädöksistä sekä opposition asemasta. Pohjoismaissa uuden hallituksen ei tarvitse läpäistä luottamuslauseäänestystä tai sitten puoltavaan kantaan äänestyksessä riittää yksinkertainen enemmistö vaativamman päätössäännön asemesta (Bergman 1993). Opposition on myös verrattain vahva asema Pohjoismaissa. Vähemmistöhallitusten maissa hallitus joutuu turvautumaan opposition tukeen ja näin oppositio on säännönmukaisesti vahvasti mukana lainsäädäntöprosessissa. Kun Laver ja Hunt (1992) pyysivät maakohtaisia asiantuntijoita arvioimaan opposition potentiaalista vaikutusta hallituksen politiikkaan, tulivat viisi Pohjoismaata heti seuraavina ykköseksi sijoittuneen Italian jälkeen. Samoin Strøm (1990) on painottanut, että oppositio kykenee Skandinavian maiden parlamenteissa vaikuttamaan erityisesti valiokuntien kautta hallituksen aloitteisiin. Tämä vähentää tarvetta hakeutua hallitukseen ja mahdollistaa politiikkaan vaikuttamisen ilman hallitusvastuuta. Lisäksi on muistettava, että puolueet ovat perinteisesti tottuneet aktiiviseen yhteistyöhön kaikissa Pohjoismaiden parlamenteissa, ja tämä on omiaan madaltamaan hallituksen ja opposition välistä kiulua (Damgaard 2000; Arter 1999, 200–244).

Empiirinen aineisto

Tutkimuksen aineisto kattaa toisen maailmansodan jälkeen muodostetut hallitukset viidessätoista Länsi-Euroopan maassa.⁶ Koska tutkimus kohdistuu siihen, miten vaalitulokset vaikuttaa hallituk-

5. Hallitusten määrä vaihtelee sen mukaan mikä lasketaan uudeksi hallitukseksi. Taulukossa 2 hallituksen katsottiin vaihtuneen vaalien seurauksena tai mikäli sen puoluepoliittinen kokoonpano tai pääministeri muuttui kesken vaalikauden.

Taulukko 2. Hallitustyypit Länsi-Euroopassa, 1945–1999 (%).

Maa	Yhden puolueen enemmistö-hallitus	Minimi-voittaja-koalitio	Yliusuuri koalitio	Vähemmistö-hallitus	Virkamies-hallitus	Hallitusten määrä
Alankomaat	0	41	46	14	0	22
Belgia	9	42	36	12	0	33
Espanja	25	0	0	75	0	8
Irlanti	27	23	0	50	0	22
Islanti	0	65	15	19	0	26
Italia	0	6	45	47	2	49
Itävalta	19	67	10	5	0	21
Luxemburg	0	94	6	0	0	16
Norja	23	12	0	65	0	26
Portugali	18	27	27	27	0	11
Ruotsi	7	19	0	73	0	26
Ranska	4	30	35	30	0	23
Saksa	4	65	19	12	0	26
Suomi	0	16	46	23	16	44
Tanska	0	13	0	87	0	31

Lähde: Mitchell (2001).

sen kokoonpanoon, sisältää aineisto ainoastaan hallitukset, jotka on muodostettu toisten sodan jälkeen pidettyjen vaalien jälkeen. Näin aineiston ensimmäiset havainnot ovat 1940-luvun lopulta tai 1950-

6. Maat ovat Alankomaat, Belgia, Espanja, Irlanti, Islanti, Italia, Itävalta, Luxemburg, Norja, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi ja Tanska. Koska tutkimuksen kohteena on monipuoluehallitusten muodostaminen, Kreikka ja Iso-Britannia ovat rajattu aineiston ulkopuolelle.

7. Joidenkin maiden kohdalla aikaperiodit poikkeavat tästä yleisestä säännöstä. Ranskaa koskeva aineisto kattaa ainoastaan viidennen tasavallan ajan (1959–). Portugalin aineisto alkaa vuodesta 1974 ja Espanjan vuodesta 1978. Luxemburgissa kansalliset vaalit käytiin eri aikoina eri vaalipiireissä ennen vuotta 1954, joten Luxemburgin aineisto alkaa vasta tästä vuodesta. Italiassa puoluejärjestelmä muotoutui lähes täysin uudelleen vuonna 1994, minkä takia tätä vuotta edeltävien ja sitä seuraavien puolueiden vertaileminen on mahdotonta. Tämän vuoksi Italian aineisto kattaa ainoastaan puolueet ja hallitukset vuotta 1994 edeltäneeltä ajalta.

8. Espanja ja Islanti eivät olleet mukana Müllerin ja Strømin (2000) tutkimuksessa. Näitä maita koskeva aineisto on kerätty Arterin (1999), Gorvinin (1989), Mackien ja Rosen (1991), Paloheimon (1984) ja Peterssonin (1994) teoksista sekä *European Journal of Political Research* -julkaisun vuosikirjoista.

luvun alkuvuosilta riippuen kyseisen maan vaalikalerista.⁷ Aineisto on kerätty Müllerin ja Strømin (2000) kokoamasta laajasta eurooppalaisia koalitiiohallituksia käsittelevästä tutkimuksesta.⁸

Hallituksen muodostamista koskevissa tutkimuksissa käytetään useimmiten yksittäisiä hallituksia havaintoyksikköinä, vaikka koalitiiohallituksen muodostavat kuitenkin viime kädessä yksittäiset puolueet. Tässä artikkelissa havaintoyksikköinä ovat kaikki tutkimuksen kohdemaiden parlamenteissa edustettuna olevat puolueet. Näin tutkimuksen kohteena ei ole se, minkälaisia hallituksia puolueet muodostavat, vaan mitkä tekijät vaikuttavat yksittäisen puolueen hallitukseen pääsyyn (Warwick 1996, 472). Yksittäisen hallituksen määrittelyssä käytetään Müllerin ja Strømin (2000a, 12) omaksumaa määritelmää: uusi hallitus on sellainen, joka on muodostettu parlamenttivaalien jälkeen tai jonka puoluekoostumus tai pääministeri on muuttunut. Koska kiinnostuksen kohteena on koalitiiohallitusten muodostaminen, kaikki yhden puolueen muodostamat enemmistöhallitukset ja virkamieshallitukset on rajattu aineiston ulkopuolelle. Näiden rajausten jälkeen tutkimuksen viidessätoista maassa oli kaikkiaan 301 hallitusta. Tutkimuksen aineisto (N=1977) käsittää kaikki hallitus- ja oppo-

Taulukko 3. Puolueen todennäköisyys olla mukana hallituskoalitiossa vaalivoiton tai -tappion jälkeen (puolueiden määrä suluissa).

Maa	A. Yli 2% tappio	B. Voitto tai tappio -2% ja +2% välillä	C. Yli 2% voitto	Voittamisen suhteellinen etu verrattuna tappioon (C/A)
Portugali (47)	25 %	46 %	46 %	1,85
Luxemburg (55)	35 %	36 %	50 %	1,42
Alankomaat (180)	49 %	22 %	65 %	1,35
Islanti (89)	40 %	50 %	54 %	1,34
Ranska (71)	33 %	50 %	44 %	1,33
Belgia (241)	48 %	32 %	57 %	1,18
Ruotsi (104)	29 %	22 %	32 %	1,12
Norja (131)	32 %	26 %	36 %	1,10
Tanska (219)	26 %	26 %	28 %	1,08
Suomi (246)	32 %	57 %	33 %	1,04
Irlanti (68)	43 %	31 %	43 %	1,00
Saksa (69)	62 %	47 %	52 %	0,84
Espanja (73)	20 %	5 %	17 %	0,84
Itävalta (56)	69 %	46 %	47 %	0,67
Italia (328)	39 %	35 %	16 %	0,40
Keskiarvo	39 %	35 %	41 %	1,10

sitiopuolueet, jotka olivat edustettuina parlamentteissa näiden 301 hallituksen aikana.

Kuvaileva analyysi

Vaalivoittajaperiaatteen mukaisesti vaaleissa voitaneiden puolueiden tulisi muodostaa hallitus ja häviäjäpuolueiden tulisi jäädä oppositioon. Taulukoissa 3 ja 4 esitetään yksittäisen puolueen todennäköisyys osallistua hallitukseen (taulukko 3) tai saada pääministerin salkku (taulukko 4) puolueen vaaleissa saavutetun menestyksen mukaan. Puolueet on jaettu kolmeen luokkaan. Voittajiksi on luokiteltu puolueet, joiden suhteellinen osuus parlamenttipaikoista kasvoi yli kaksi prosenttia ja häviäjiä ovat puolueet, jotka menettivät yli kaksi prosenttia paikkaosuudestaan. Valittu kahden prosentin raja on tietenkin tavallaan mielivaltaisen, mutta käytännössä hyödyllinen. Puolueiden luokittelu kolmeen ryhmään (voittajat, häviäjät ja ne, jotka suurin piirtein säilyttivät asemansa ennallaan) on mielekkäämpää kuin keskittyminen pelkästään voittajiin ja häviäjiin, koska hyvin pieni vaalitappio ei välttämättä tee puolueesta automaattisesti ”hallituskelvotonta”.

Taulukoissa 3 ja 4 on esitetty tulokset maakohdaisista kahden muuttujan ristiintaulukoinneista. Muuttujat ovat edellä määritelty vaalimenestysmuuttuja sekä muuttuja, joka ilmaisee, oliko kyseinen puolue hallituksessa vai oppositiossa tai oliko puolueella hallussaan pääministerin paikka. Esimerkiksi Portugalissa 25 prosenttia puolueista, jotka kärsivät yli kahden prosentin vaalitappion päätyivät hallituspuolueiksi, kun taas vastaava luku puolueille, joiden vaalivoitto oli yli kaksi prosenttia oli 46 prosenttia (taulukko 3). Näin vaalivoitto kasvattaa merkittävästi puolueen todennäköisyyttä saada hallituspaikka Portugalissa.

Taulukon 3 tulokset osoittavat, että vaalitulosella on merkitystä sen suhteen, onko puolue mukana muodostettavassa hallituksessa, mutta vaikutus ei suinkaan ole niin suoraviivainen kuin vaalivoittajaperiaatteen pohjalta voisi olettaa. Ainoastaan Portugalissa, Luxemburgissa, Islannissa ja Tanskassa vaalimenestyksen ja hallitukseen osallistumisen todennäköisyyden suhde on (heikosti) monotonisesti kasvava eli voittajat ovat todennäköisemmin (tai ainakin yhtä todennäköisesti) mukana muodostettavassa hallituksessa kuin puolueet, jotka säilyttivät vaaleissa asemansa, ja vaalihäviäjät ovat kaikkein

Taulukko 4. Puolueen todennäköisyys saada pääministerin paikka vaalivoiton tai -tappion jälkeen (puolueiden määrä suluissa).

Maa	A. Yli 2% tappio	B. Voitto tai tappio –2% ja +2% välillä	C. Yli 2% voitto	Voittamisen suhteellinen etu verrattuna tappioon (C/A)
Suomi (246)	9 %	12 %	24 %	2,74
Portugali (47)	17 %	9 %	39 %	2,31
Luxemburg (55)	12 %	23 %	25 %	2,12
Alankomaat (180)	15 %	6 %	23 %	1,52
Norja (131)	21 %	6 %	29 %	1,41
Ruotsi (104)	21 %	14 %	24 %	1,12
Tanska (219)	20 %	7 %	21 %	1,03
Irlanti (68)	29 %	12 %	29 %	1,00
Islanti (89)	20 %	25 %	18 %	0,90
Espanja (73)	20 %	5 %	17 %	0,84
Belgia (241)	17 %	9 %	14 %	0,83
Ranska (71)	29 %	0 %	22 %	0,78
Itävalta (56)	39 %	21 %	27 %	0,69
Saksa (69)	43 %	37 %	14 %	0,32
Italia (328)	22 %	14 %	0 %	0,00
Keskiarvo	22%	13%	22%	1,20

epätodennäköisimpiä hallituskumppaneita. Taulukon 3 viimeisessä sarakkeessa on esitetty vaalivoiton suhteellinen etu verrattuna vaalitappioon, joka saadaan jakamalla sarakkeen C luku sarakkeen A luvulla. Luvun tulkinta on yksinkertaista. Esimerkiksi Portugalissa suhdeluku on 1,85, mikä tarkoittaa, että voittajapuolueilla on 85 prosenttia suurempi todennäköisyys saada hallituspaikka kuin häviäjillä. Tätä lukua voi kutsua hallituksen muodostamisen responsiivisuudeksi suhteessa muutoksiin vaalituloksissa. Mitä suurempi luku on, sitä enemmän muutokset puolueiden valtasuhteissa vaikuttavat hallituksen kokoonpanoon. Responsiivisuusluku on suurempi kuin 1,3 Portugalissa, Luxemburgissa, Alankomaissa, Islannissa ja Ranskassa, mikä osoittaa, että näissä maissa vaalivoittajaperiaate toteutuu ainakin jossain määrin. Joissain maissa luku on hämmästyttävän alhainen: Saksassa, Espanjassa, Itävallassa ja erityisesti Italiassa vaalitappion kärsineet puolueet ovat todennäköisimmin mukana uudessa hallituksessa kuin vaalivoittajat!

Taulukossa 4 selitettävänä muuttujana on puolueen todennäköisyys saada pääministerin paikka muodostettavassa hallituksessa. Taulukon vii-

meisen sarakkeen voittamisen suhteellista etua kuvaavat luvut osoittavat, että Suomessa vaalit voitaneilla puolueilla on suurin todennäköisyys saada pääministerin paikka suhteessa vaalitappion kärsineisiin puolueisiin. Suomessa voittavilla puolueilla on melkein kolme kertaa suurempi todennäköisyys saada pääministerin salkku hallituksessa kuin vaalien häviäjillä. Taulukko osoittaa myös, että monessa maassa pääministeri tulee todennäköisemmin häviävästä kuin voittavasta puolueesta. Italia on selkein esimerkki maasta, jossa suhteellisella vaalituloksella on tuskin lainkaan merkitystä pääministerin puolueen valinnan kannalta. Yksikään Italian pääministeri tutkimusaineistossa ei tullut puolueesta, joka kasvatti vaaleissa parlamentin paikkaosuuttaan yli kaksi prosenttia. Tähän oli synnä kristillisdemokraattien hallitseva asema Italian vuotta 1994 edeltäneessä politiikassa. Puolueen vähittäinen kannatuksen menettäminen vaaleissa tutkimusajankson alusta lähtien ei vaikuttanut maan pääministerien puoluekantaan. Kristillisdemokraatit olivat mukana kaikissa sodan jälkeisissä hallituksissa ja lähes aina heillä oli hallussaan myös pääministerin paikka täysin vaalituloksesta riippumatta.

Puoluejärjestelmän vaikutus

Puoluejärjestelmä vaikuttaa hallituksen muodostamiseen monella tavalla. Esimerkiksi kahden puolueen järjestelmät johtavat useimmiten yhden puolueen hallitukseen, kun taas hajaantuneissa puoluejärjestelmissä monen puolueen koalitiohallitukset ovat yleisin hallitustyyppe. Lisäksi vaaleissa tapahtuvat kannatusmuutokset voivat vaikuttaa vaalivoittajaperiaatteen toteutumiseen. Mitä pienempiä kannatusmuutokset ovat, sitä merkityksellisimmiksi nousevat muut hallituksen muodostamiseen vaikuttavista periaatteista. Silloin kun muutokset äänestäjien preferensseissä ovat suuria, on todennäköistä, että puolueiden suhteellisten kannatusosuuksien muutoksiin kiinnitetään enemmän huomiota.

Tässä osiossa tutkitaan äänestäjien liikkuvuuden (eli puolueiden suhteellisten kannatusosuuksien muutosten) ja kahden tunnetun puoluejärjestelmän ominaisuuden (fragmentaation ja aggregaation) vaikutusta vaalivoittajaperiaatteen toteutumiseen. Äänestäjien liikkuvuutta mitataan Pederseinin (1979) kehittämän volatiliteetti-indeksin avulla. Indeksillä muodostetaan laskemalla yhteen kaikkien parlamenttipuolueiden suhteellisten paikkalukumuutosten itseisarvot ja jakamalla tämä tulos kahdella.⁹ Hypoteesina on, että korkea volatiliteetti korreloi positiivisesti vaalivoittajaperiaatteen todennäköisemmän toteutumisen kanssa.

Puoluejärjestelmän hajanaisuus eli fragmentoituminen viittaa puolueiden määrään ja niiden kokoon. Järjestelmä on sitä hajaantuneempi mitä enemmän samankokoisia puolueita parlamentissa on edustettuina. Tässä yhteydessä fragmentoitumisen mittarina käytetään Laakson ja Taageperan (1979) kehittämää puolueiden efektiivisen lukumäärän indeksii (*effective number of parties*). Mitä suuremman arvon indeksi saa sitä fragmentoituneempi puoluejärjestelmä on. Hypoteesina on, että maissa, joissa puoluejärjestelmä on hajaantunut, täytyy enemmistöhallitukset muodostaa useista puolueista, jolloin vaalivoittajaperiaatteen noudattaminen on todennäköisempää.

9. Pedersen (1979) käytti alkuperäisessä indeksissä laskelmien pohjana muutoksia puolueiden äänimäärässä. Koska tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita puolueiden valtasuhteista parlamentissa, on paikkamuutosten käyttö mielekkäämpää indeksin laskennassa.

Joissakin puoluejärjestelmissä on yksi selkeästi muita suurempi eli dominoiva puolue (esim. sosialidemokraatit Ruotsissa). Dominoiva puolue on usein valmis muodostamaan vähemmistöhallituksen yksinään sen sijaan että se pyrkisi enemmistöhallitukseen muiden puolueiden kanssa. Dominoiva puolue jatkaa myös usein hallitusvastuussa tappiollisen vaalituloksen jälkeen, jos se kuitenkin säilyy selvästi suurimpana puolueena. Näin dominoivan puolueen olemassaolo voi vaikuttaa myös vaalivoittajaperiaatteen toteutumiseen. Mayerin (1980) kehittämä aggregaatioindeksi on mittari, jota käytetään usein mittaamaan suurimman puolueen painoarvoa tutkittavassa puoluejärjestelmässä. Se lasketaan jakamalla suurimman puolueen osuus parlamenttipaikoista kaikkien parlamentissa edustettujen puolueiden määrällä. Mitä suuremman arvon indeksi saa, sitä dominoivammassa asemassa suurin puolue on.

Taulukossa 5 analysoidaan aggregaatio-, fragmentaatio- ja volatiliteetti-indeksien sekä hallituksen muodostamisen responsiivisuuden yhteyttä. Responsiivisuusluvut ovat taulukoista 3 ja 4 (viimeisin sarake oikealla). Aggregaatio-, fragmentaatio- ja volatiliteetti-indeksien arvot ovat laskettu Müllerin ja Strømin (2000) teoksen tiedoista ja ne ovat keskiarvoja koko tutkimusajanjaksolta. Taulukon 5 luvut ovat korrelaatiokertoimia. Koska havaintojen määrä on pieni (15) ja parametristen menetelmien oletukset eivät näin välttämättä toteudu kokonaisuudessaan, on taulukossa esitetty kolme erilaista korrelaatiokerrointa. Ensimmäinen näistä on tavanomaisimmin käytetty Pearsonin tulo-momenttikorrelaatiokerroin ja kaksi seuraavaa ovat Kendallin ja Spearmanin korrelaatiokertoimet, jotka ovat ns. ei-parametrisia kertoimia (ks. Neave ja Worthington 1988, 169–184).

Taulukon 5 tulokset osoittavat, että äänestäjien liikkuvuuden ja vaalivoittajaperiaatteen toteutumisen välillä on positiivinen yhteys. Tämä tarkoittaa sitä, että niissä maissa, joissa puolueiden kannatusosuudet vaihtelevat paljon vaalien välillä, vaalivoittajilla on suurempi todennäköisyys päästä uuteen hallitukseen kuin maissa, joissa puolueiden kannatusosuudet pysyvät tasaisina. Muut tulokset osoittavat, että puoluejärjestelmän fragmentaation tai aggregaation ja vaalivoittajaperiaatteen toteutumisen välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää lineaarista yhteyttä. Tämä on yllättävää, koska oletus puoluejärjestelmän fragmentaation yhteydestä

Taulukko 5. Korrelaatio aggregation, puolueiden määrän, äänestäjien liikkuvuuden ja hallituksen muodostamisen responsiivisuuden välillä (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, $N = 15$).

	Aggregaatio	Laakso-Taagepera indeksi	Volatiliteetti
Responsiivisuus (paikka hallituksessa)	-0,09 ^a	0,18	0,54*
	-0,05 ^b	0,21	0,56**
	-0,09 ^c	0,30	0,72**
Responsiivisuus (pääministerin salkku)	-0,25	0,18	0,13
	-0,15	0,18	0,30
	-0,24	0,25	0,41

^a Pearsonin kerroin. ^b Kendallin kerroin. ^c Spearmanin kerroin.

vaalivoittajaperiaatteen toteutumiseen on perusteltu. Silloin kun parlamentissa on edustettuna useita suurin piirtein samansuuruisia puolueita, voivat puolueiden johtajat perustella vaatimustaan hallituspaikasta puolueen saamalla vaalivoitolla. Tulosten mukaan fragmentaatiolla ja vaalivoittajaperiaatteen toteutumisella ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä.

Puoluetason analyysi

Tässä osiossa analysoidaan logistisen regressioanalyysin avulla, mitkä tekijät vaikuttavat tietyn tyyppisten puolueiden todennäköisyyteen olla mukana hallituksessa. Tarkemmin ilmaistuna analyysin pääkysymyksinä ovat miten ja kuinka paljon puolueen vaalivoitto tai -tappio vaikuttaa sen todennäköisyyteen saada paikka hallituksessa tai pääministerin salkku. Lisäksi analyysin avulla selvitetään, kuinka suuri kokonaisvaikutus vaalituloksella on verrattuna muihin hallituksen muodostamiseen vaikuttaviin tekijöihin.

Hallituksen muodostaminen voidaan yksinkertaistettuna esittää prosessina, joka seuraa tiettyjä ennalta määrittäviä vaiheita. Ensimmäisessä vaiheessa valitaan pääministerin paikkaa hallussaan pitävä puolue. Useimmiten, mutta ei välttämättä, parlamentin suurin puolue saa pääministerin paikan. Seuraavassa vaiheessa tämä puolue päättää, muodostaako se hallituksen yksin vai alkaako se neuvotella muiden puolueiden kanssa koalitiotalituksen muodostamisesta. Nämä neuvottelut määrittävät muodostettavan hallituksen puoluekokoonpanon. Prosessin kulkua seuraten seuraavaksi analysoidaan ensin sitä, mikä puolue saa pääministerin paikan. Tällöin analyysissä ovat mukana kaikki aineiston puolueet. Seuraavaksi tutkitaan, mitkä muut puolueet tulevat mukaan hallitusyhteistyö-

hön. Tässä analyysissä käytetään vain osaa aineistosta. Ensinnäkin kaikki pääministeripuolueet on jätetty aineiston ulkopuolelle. Toiseksi jos pääministerin puolue päättää muodostaa yhden puolueen hallituksen, on muiden puolueiden todennäköisyys osallistua hallitukseen tietenkin nolla. Näin kaikki havainnot yhden puolueen hallitusten ajalta on jätetty myös analyysin ulkopuolelle. Näiden rajausten jälkeen aineistossa on 982 havaintoa.

Keskeisin selittävä muuttuja analyysissä on puolueen menestys hallituksen muodostamista edeltävissä vaaleissa. Vaalivoittajaperiaatteesta voidaan johtaa suoraan hypoteesi, jonka mukaan vaalivoiton suuruuden ja hallitukseen osallistumisen välillä olisi monotonisesti kasvava yhteys. Taulukoiden 3 ja 4 tulokset osoittivat kuitenkin selkeästi, että näin ei ole. Tämän vuoksi vaalituloksen pohjalta on muodostettu kaksi eri muuttujaa. Ensimmäinen näistä muuttujista mittaa vaalivoiton suuruutta ja se osoittaa puolueen parlamenttipaikkojen osuuden kasvun edellisiin vaaleihin verrattuna. Jos puolue menetti paikkoja, on tämä muuttuja koodattu nolaksi. Toinen muuttuja on vastaavanlainen, mutta se mittaa paikkaosuuden menetyksen. Jos puolue voitti vaaleissa lisäpaikkoja, on tämä muuttuja koodattu nolaksi. Vaalivoiton ja -tappion eriyttäminen kahdeksi eri muuttujaksi mahdollistaa sen tutkimisen, onko voitolla ja tappiolla erilainen vaikutus hallitukseen pääsyn kannalta. Esimerkiksi vaalitappion välttäminen voi olla merkityksellisempää hallitusneuvottelujen kannalta kuin varsinaisen vaalivoitto.

Edellä mainittujen lisäksi on tietenkin useita muita tekijöitä, jotka vaikuttavat hallituksen muodostamiseen. Warwickin (1996) tutkimuksen perusteella tiedetään, että puolueen koko ja ideologinen sijainti vaikuttavat sen mahdollisuuksiin päästä hallitukseen. Lisäksi Warwick osoitti, että hallituksen-

Taulukko 6. Logistinen regressioanalyysi pääministerin salkun saavuttamiseen vaikuttavista tekijöistä (N=1662, *p<0,05, **p<0,01).

	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Vakio	-1,82** (0,28)	-6,76** (0,79)	-7,23** (0,88)
Voiton suuruus	10,87** (2,13)	8,35** (3,03)	7,37** (3,27)
Tappion suuruus	10,67** (2,27)	-1,06 (3,29)	-0,47 (3,38)
Puolueen koko	-	16,84** (4,13)	1,86** (4,45)
Puolueen koko ²	-	-5,19 (7,37)	-10,99 (7,89)
Mukana edellisessä hallituksessa	-	0,75** (0,28)	0,61* (0,30)
Edellisen hallituksen pääministeri	-	1,36** (0,28)	1,21** (0,29)
Mediaanipuolue	-	-	1,39** (0,27)
Etäisyys mediaanipuolueesta	-	-	-0,01 (0,01)
-2*Log-likelihood	1432,1	698,0	651,8
Oikein luokiteltujen havaintojen osuus	83,4	91,7	92,4
ROE % ^a	0,0	49,7	53,9

^a Roe-tunnusluku osoittaa, kuinka paljon selittävät muuttujat lisäävät mallin ennustuskykyä verrattuna tilanteeseen, jossa ennuste tehdään ilman näitä muuttujia (ks. tarkemmin Hagle ja Mitchell 1992).

muodostus on vahvasti autokorrelatiivinen prosessi eli edellisessä hallituksessa mukana olleilla puolueilla on huomattavasti oppositiipuolueita korkeampi todennäköisyys olla mukana myös uudessa hallituksessa. Koska puolueen koko on epäilemättä kaikkein merkittävin hallituspuolueen selittäjä, täytyy sen mittaamisessa olla erityisen huolellinen. Tämän vuoksi seuraavissa regressiomalleissa on puolueen koko mitattu kahdella eri muuttujalla. Ensimmäinen osoittaa puolueen paikkaosuiden parlamentissa ja toinen on tämän osuuden neliö. Näin malleissa voidaan ottaa huomioon puolueen koon mahdollinen epälineaarinen vaikutus. Puolueen osallistumista edelliseen hallitukseen on mitattu kahdella dummy-muuttujalla, jotka saavat arvon yksi, jos puolueella oli hallussaan edeltävän hallituksen pääministerin salkku tai jos se oli mukana hallituksessa koalitiopartnerina (eli mukana hallituksessa, mutta ei kuitenkaan pääministeripuolueena).

Sekä teoreettiset että empiiriset hallituksenmuodostamista koskevat tutkimukset ovat painottaneet puolueiden ideologisen sijainnin vaikutusta. Tämän vuoksi mallit sisältävät kaksi muuttujaa, jotka mittaavat puolueen asemaa oikeisto–vasemmisto-ulottuvuudella. Ensimmäinen näistä on dummy-muuttuja, joka saa arvon yksi, jos puolue oli mediaanipositiossa oikeisto–vasemmisto-ulottuvuudella. Hypoteesina on, että mediaanipuolueen asema kasvattaa huomattavasti puolueen todennäköisyyttä saada pääministerin paikka hallituksessa. Tieto siitä, mikä puolue on mediaaniasemassa kullakin parlamenttikaudella on saatu Müllerin ja Strømin (2000) teoksesta. Lisäksi puolueen suuri etäisyys mediaanipuolueesta eli sijoittuminen ulottuvuuden vasempaan tai oikeaan laitaan voi vähentää sen mahdollisuuksia saada pääministerin paikka. Toinen ideologiamuuttuja mittaa puolueen etäisyyttä mediaanipuolueesta ja se on mitattu yksinkertaisesti kyseisen puolueen ja mediaanipuolueen sijainnin

erotuksen itseisarvona. Aineisto puolueiden sijoitumisesta oikeisto–vasemmisto-ulottuvuudelle on saatu Budge ym. (2001) teoksesta.¹⁰ Tässä tutkimuksessa puolueet sijoitettiin ulottuvuudelle niiden vaaliohjelmien perusteella tehtyjen sisällönanalyysien perusteella.

Taulukossa 6 esitetään tulokset analyyseista, joissa selitettävänä muuttujana oli se, onko puolueella hallussaan pääministerin paikka hallituksessa vai ei.¹¹ Taulukossa on kolme erillistä regressiomallia. Malli 1 sisältää ainoastaan kaksi puolueen vaalimenestystä kuvaavaa muuttujaa. Seuraavaksi (malli 2) mukaan on lisätty puolueen koon mittarit sekä sen mahdollinen osallistuminen edelliseen hallitukseen. Lopuksi viimeisessä mallissa (3) on lisätty vielä puolueiden ideologista sijoittumista kuvaavat muuttujat.

Taulukon 6 tulokset osoittavat, että vaalimenestys vaikuttaa puolueiden todennäköisyyteen saada pääministerin salkku muodostettavassa hallituksessa. Jos puolue oli vaalivoittaja ja mitä enemmän uusia paikkoja se sai sitä todennäköisemmin siitä tuli myös pääministeripuolue. Näin vaalivoittajaperiaate toteutuu jossain määrin ainakin voittajapuolueiden kohdalla. Yllätyksettömästi tulokset osoittavat myös, että pääministerit tulevat todennäköisemmin suurista puolueista kuin pienistä. Lisäksi ideologialla on oma merkityksensä. Oikeisto–vasemmisto-ulottuvuuden mediaanipuolueella on huomattavasti suuremmat mahdollisuudet saada pääministerin paikka kuin muilla puolueilla. Lopuksi tulokset osoittavat myös, että on todennäköisempää, että pääministerin salkun saanut puolue oli mukana edellisessä hallituksessa kuin se, että puolue olisi ollut edellisellä hallituskaudella oppositiossa.

10. Valitettavasti Islanti ei ollut mukana Budgen ym. (2001) tutkimuksessa, joten se on jätetty pois regressioanalyyseista. Lisäksi Budgen ym. aineistosta puuttuu muutama pieni puolue joistakin maista, joten havaintojen määrä taulukoissa 6 ja 7 on jonkin verran pienempi kuin taulukoissa 3 ja 4.

11. Taulukoiden 6 ja 7 logistisissa regressioanalyyseissa oli kussakin mukana myös jokaista maata osoittavat dummy-muuttujat. Koska näillä muuttujilla on vähän teoreettista merkitystä, on ne jätetty selkeyden vuoksi pois taulukoista. Taulukon 6 kattavimmassa mallissa (malli 3) ei yksikään näistä muuttujista ollut tilastollisesti merkitsevä tavanomaisella $p < 0,05$ merkitsevyystasolla. Taulukon 7 kattavimmassa mallissa vain Norjaa osoittava muuttuja sai tilastollisesti merkitsevän arvon.

Arvioitaessa mallien selitysvoimaa taulukon 6 osoittamien tunnuslukujen avulla (oikein luokiteltujen havaintojen osuus ja ROE-indeksi) on selvää, että puolueen koko ja sen osallistuminen edelliseen hallitukseen ovat selittäjinä paljon parempia kuin puolueen vaalimenestys. Tästä huolimatta vaalivoiton suuruutta mittaava muuttuja säilyy tilastollisesti merkitseväenä myös mallissa 3, kun muut selittävät tekijät on huomioitu. Tämä vahvistaa sen, että vaalivoitolla on merkitystä pääministeripuolueen valinnan kannalta.

Taulukko 7 sisältää tulokset analyyseista, joissa selitettävänä muuttujana oli puolueen osallistuminen hallitukseen koalitiopartnerina eli muutoin kuin pääministeripuolueena. Selittävät muuttujat ovat samat kuin taulukossa 6 yhtä muutosta lukuun ottamatta. Pääministeriehdokkaan puolueen selvityä alkavat neuvottelut muiden puolueiden osallistumisesta hallitusyhteistyöhön. Tämän vuoksi uutena muuttujana on puolueen ideologinen etäisyys pääministerin puolueesta, joka korvaa taulukon 6 puolueen ja mediaanipuolueen etäisyyttä mittaavan muuttujan.

Taulukon 7 tulokset osoittavat, että vaaleissa voittaminen ei kasvata puolueen todennäköisyyttä saada hallituspaikka. Sen sijaan vaalitappion suuruutta kuvaava muuttuja on tilastollisesti merkitsevä, mikä tarkoittaa sitä, että jos puolue haluaa paikan hallituksesta tärkeämpää on välttää vaalitappio kuin olla varsinainen vaalivoittaja. Mallien selitysvoimaa kuvaavat luvut osoittavat kuitenkin selvästi, että samoin kuin taulukossa 6 hallitukseen osallistumista selittävät parhaiten puolueen koko ja sen osallistuminen edelliseen hallitukseen. Vaalimenestyksellä on kuitenkin oma merkityksensä: suuri vaalitappio pienentää puolueen todennäköisyyttä osallistua hallitusyhteistyöhön.

Tulosten mukaan puolueet, jotka olivat edustettuina edellisessä hallituksessa jatkavat myös suuressa todennäköisyydellä muodostettavassa hallituksessa kuin oppositiossa olleet puolueet. Mielenkiintoinen havainto on, että jos puolueella oli hallussaan pääministerin paikka edellisessä hallituksessa, se jää todennäköisemmin oppositioon uudella hallituskaudella kuin tyytyy pelkän hallituskumppanin asemaan. Myös ideologisilla tekijöillä on vaikutusta. Ensinnäkin mediaanipuolueet ovat erittäin suosittuja koalitiopartnereita. Lisäksi puolueen ideologisen etäisyyden kasvaminen pääministerin puolueesta pienentää sen todennäköisyyttä

Taulukko 7. Logistinen regressioanalyysi koalitiopartnerin aseman saavuttamiseen vaikuttavista tekijöistä (N=1662, *p<0,05, **p<0,01).

	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Vakio	-0,80* (0,37)	-2,10** (0,45)	-1,64** (0,47)
Voiton suuruus	3,51 (2,66)	4,74 (3,18)	4,04 (3,29)
Tappion suuruus	-6,32 (3,31)	-11,55** (4,08)	-12,95** (4,43)
Puolueen koko	-	10,12** (2,38)	10,64** (2,46)
Puolueen koko ²	-	-27,03** (5,93)	-29,00** (6,05)
Mukana edellisessä hallituksessa	-	2,18** (0,17)	2,05** (0,18)
Edellisen hallituksen pääministeri	-	-1,03** (0,36)	-1,46** (0,39)
Mediaanipuolue	-	-	1,83** (0,34)
Etäisyys pääministerin puolueesta	-	-	-0,02** (0,01)
-2*Log-likelihood	1286,8	1070,4	1019,3
Oikein luokiteltujen havaintojen osuus	62,0	74,1	75,5
ROE %	0,0	33,6	37,2

päästä mukaan hallitukseen. Puolueen koon neliön kerroin on myös tilastollisesti merkitsevä, mikä merkitsee sitä, että puolueen koon kasvu kasvattaa hallituspaikan todennäköisyyttä enemmän pienillä kuin suurilla puolueilla.

Päätelmät

Tämän tutkimuksen lähtökohta oli yksinkertainen. Eurooppalaisia monipuoluehallituksia koskevan kirjallisuuden perusteella tiedetään, että hallituksen muodostamisessa vaalivoitto on vain yksi useista lopputulokseen vaikuttavista tekijöistä. Puolueiden suhteellisen vaalimenestyksen ja hallituksen muodostamisen yhteyttä on kuitenkin empiirisesti tutkittu vähän. Tämän artikkelin tulosten mukaan hallitusneuvotteluissa puolueet eivät ole kovinkaan responsiivisia suhteessa muutoksiin äänestäjien preferensseissä. Jos puolueen koko jätetään huomioimatta, suhteelliset muutokset puolueiden kannatuksessa eivät kovinkaan hyvin selitä puolueen todennäköisyyttä olla mukana muodostettavassa hallituksessa.

Tutkimuksen aineisto käsitti hallitukset ja niiden muodostamiseen osallistuneet puolueet toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta 1990-luvun loppupuoliskolle. Maiden väliset erot vaalivoittajaperiaatteen noudattamisessa olivat suuret. Vaalituloksella oli suurin merkitys Portugalissa, jossa vaalivoittajapuolueen todennäköisyys olla mukana hallituksessa oli huomattavasti suurempi kuin häviäjän. Joissakin maissa vaalien häviäjillä oli suurempi todennäköisyys saada hallituspaikka kuin voittajilla. Erityisesti Italiassa ennen vuotta 1994 suhteellisiin vaalituloksiin ei kiinnitetty lainkaan huomiota. Tulokset ovat hyvin samankaltaiset, kun tarkastellaan sitä, mikä puolue saa pääministerin paikan hallituksessa. Suomessa ja Portugalissa voittajapuolueita suosittiin pääministerin valinnassa, kun taas Italiassa pääministeri ei tullut kertaakaan puolueesta, joka olisi saanut merkittävän vaalivoiton.

Äänestäjien suuri liikkuvuus korreloi positiivisesti vaalivoittajaperiaatteen toteutumisen kanssa. Mitä suuremmat puolueiden vaalien väliset kannatusmuutokset olivat, sitä vaikeampaa oli rajoittaa voittajien pääsyä hallitukseen. Puoluetason ana-

lyysi osoitti, että pääministerit valittiin todennäköisesti puolueesta, joka sai suuren vaalivoiton. Suhteellisen vaalimenestyksen vaikutus oli kuitenkin pieni verrattuna puolueen koon ja ideologisen sijainnin vaikutukseen. Lisäksi puolueen osallistuminen edelliseen hallitukseen kasvatti hallituspaikan todennäköisyyttä enemmän kuin suhteellinen vaalitulokset.

Mitä analyysi kertoo Länsi-Euroopan poliittisten järjestelmien responsiivisuudesta? Puolueet ja niiden kannattajat eivät välttämättä koe tuloksia ongelmallisina. Hallitusvastuu antaa puolueille paremman mahdollisuuden vaikuttaa politiikkaan kuin oppositioasema, ja näin valtaosa puolueista mieltäneekin hallitukseen pääsyn vähintään yhtä

tärkeäksi kuin (pienet) kannatuksessa tapahtuvat muutokset. Puolueet voivat myös vapaaehtoisesti jättäytyä opposition odottamaan vuoroaan, varsinkin kun hallitusvastuu johtaa yleensä kannatuksen laskuun. Vaikka samat puolueet jatkaisivatkin hallituksessa, ne voivat kannatuksen laskun seurauksena muuttaa linjauksiaan tai vaihtaa ministereitä edustaakseen paremmin äänestäjiään (Rose ja Mackie 1983, 132). Tästä huolimatta kannatuksen vaihtelun huomioimatta jättäminen hallitusta muodostettaessa on yksi monista edustuksellista demokratiaa vaivaavista ongelmista – ovathan vaalit kansalaisten ensisijainen ja lähes ainoa keino vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon.

LÄHTEET

- Arter, David. 1999. *Scandinavian Politics Today*. Manchester: Manchester University Press.
- Bergman, Torbjörn. 1993. Formation Rules and Minority Governments. *European Journal of Political Research* 23, 55–66.
- Bergman, Torbjörn. 2000. Sweden: When Minority Cabinets Are the Rule and Majority Coalitions the Exception. Teoksessa Wolfgang C. Müller ja Kaare Strøm (toim.), *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Budge, Ian, Hans-Dieter Klingemann, Andrea Volkens, Judith Bara ja Eric Tanenbaum (toim.). 2001. *Mapping Policy Preferences: Estimates for Parties, Electors, and Governments 1945–1998*. Oxford: Oxford University Press.
- Damgaard, Erik. 2000. Parliament and Government. Teoksessa Peter Esaiasson ja Knut Heidar (toim.), *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Franklin, Mark N. 1996. Electoral Participation. Teoksessa Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi ja Pippa Norris (toim.), *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*. London: Sage.
- Gallagher, Michael, Michael Laver ja Peter Mair. 2001. *Representative Government in Modern Europe*. 3rd edition. New York: McGraw-Hill.
- Gorvin, Ian. 1989. *Elections Since 1945: A Worldwide Reference Compendium*. Harlow: Longman.
- Hagle, Timothy N. ja Glenn E. Mitchell, II. 1992. Goodness-of-Fit Measures for Probit and Logit. *American Journal of Political Science* 36, 762–784.
- Isaksson, Guy-Erik. 1996. Regeringslösningar och väljarresponsivitet. Perspektiv och illustrationer. Teoksessa Matti Wiberg (toim.), *Politiikan moninaisuus. Juhlakirja Heikki Palohelmolle hänen 50-vuotispäivänään 7.3.1996*. Turku: Turun yliopisto.
- Isaksson, Guy-Erik. 1997. Regeringslösningar och väljarresponsivitet i Norden. Teoksessa Guy-Erik Isaksson (toim.), *Inblickar i Nordisk Parlamentarism*. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi A:470. Åbo: Åbo Akademi.
- Isaksson, Guy-Erik. 1999. Parlamentarismens många ansikten. *Politiikka* 41, 260–270.
- Isaksson, Guy-Erik. 2001. Parliamentary Government in Different Shapes. *West European Politics* 24, 40–54.
- Laakso, Markku ja Rein Taagepera. 1979. "Effective" Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies* 12, 3–27.
- Laver, Michael ja Norman Schofield. 1990. *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Laver, Michael ja W. Ben Hunt. 1992. *Policy and Party Competition*. New York: Routledge.
- Laver, Michael ja Kenneth A. Shepsle. 1996. *Making and Breaking Governments: Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mackie, Thomas T. ja Richard Rose. 1991. *The International Almanac of Electoral History*. 3rd revised version. Houndmills: Macmillan.
- Mattila, Mikko ja Tapio Raunio. 2002. Government Formation in the Nordic Countries: The Electoral Connection. *Scandinavian Political Studies* 25, 259–280.
- Mayer, Lawrence. 1980. A Note on Aggregation of Party Systems. Teoksessa Peter H. Merkl (toim.), *Western European Party Systems*. New York: The Free Press.
- Mitchell, Paul. 2001. *Coalition Membership in West European Democracies*. APSA, San Francisco, 30.8.–2.9.2001.
- Müller, Wolfgang C. ja Kaare Strøm. 2000a. Coalition Governance in Western Europe: An Introduction. Teoksessa Wolfgang C. Müller ja Kaare Strøm (toim.), *Coalition*

- Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Müller, Wolfgang C. ja Kaare Strøm. 2000b. Conclusion: Coalition Governance in Western Europe. Teoksessa Wolfgang C. Müller ja Kaare Strøm (toim.), *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Müller, Wolfgang C. ja Kaare Strøm. (toim.). 2000. *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Neave, H.R. ja P.L. Worthington. 1988. *Distribution-Free Tests*. Guildford: Unwin Hyman.
- Paloheimo, Heikki. 1984. *Governments in Democratic Capitalist States 1950–1983. A Data Handbook*. Turku: University of Turku.
- Paloheimo, Heikki ja Matti Wiberg. 1997. *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Pedersen, Mogens N. 1979. The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility. *European Journal of Political Research* 7, 1–26.
- Petersson, Olof. 1994. *The Government and Politics of the Nordic Countries*. Tukholma: Fritzes.
- Pridham, Geoffrey. (toim.). 1986. *Coalitional Behaviour in Theory and Practice: An Inductive Model for Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Richard ja Thomas T. Mackie. 1983. Incumbency in Government: Asset or Liability? Teoksessa Hans Daalder ja Peter Mair (toim.), *Western European Party Systems: Continuity and Change*. Lontoo: Sage.
- Schofield, Norman. 1993. Political Competition and Multiparty Coalition Governments. *European Journal of Political Research* 23, 1–33.
- Strøm, Kaare. 1990. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strøm, Kaare. 2000. Delegation and accountability in parliamentary democracies. *European Journal of Political Research* 37, 261–290.
- Strøm, Kaare, Ian Budge ja Michael J. Laver. 1994. Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies. *American Journal of Political Science* 38, 303–335.
- Warwick, Paul V. 1996. Coalition Government Membership in West European Parliamentary Democracies. *British Journal of Political Science* 26, 471–499.